

Л.А. КАЛІНІНА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
культурно-дозвілдової діяльності
ВП «МФ КНУКІМ»,
м. Миколаїв

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ ТЕАТР В УКРАЇНІ ЯК СУЧАСНА СОЦІО-КУЛЬТУРНА ПРАКТИКА

У різні часи в театральному мистецтві виникали елементи документального заповнення сценічного простору. Але тільки на початку ХХІ ст. документальний театр починає оформлюватися як окремий вид театрального мистецтва. Постає питання визначення меж напрямку документального театру, які на сучасному етапі розглядаються як «арт-практика» або «арт-проект». Актуальність теми визначається тим, що нині немає єдиного розуміння та визначення «документальний театр» та не досліджені можливості і принципи його використання.

Сучасний документальний театр на Україні – це експериментальна режисерська практика у сучасних театральних процесах [7]. Практично всі критичні статті, дослідження та інтерв'ю присвячені вивченню джерел документального театру «Нової драми» та сучасного документального театру [1, 2], але, на жаль, немає повноцінної роботи, яка б увібрала в себе структурований культурологічний аналіз прояву документальності в сучасному українському театрі. Слід зазначити, що особливості роботи режисера і актора в документальному театрі розглядаються в багатьох дослідженнях і статтях провідних театрознавців [1, 3, 8]. Електронні ресурси із зафіксованими текстами, форумами, обговорюваннями на теми сучасної драматургії і документального театру [3, 7] – це джерельна база, яка завдяки постійному оновленню надає можливості точніше проаналізувати предмет і об'єкт дослідження. Але недостатність теоретичних надбань негативно позначається на діяльності режисерів-практиків в Україні. Саме тому метою дослідження є вивчення особливостей документального театру як сучасної арт-практики, зокрема в українстві.

Документальний театр базується на використанні першоджерел як носіїв інформації існування мистецького акту. Документальний театр існує як окремий напрям театрального мистецтва у Франції, Англії, Німеччині, Іспанії та Америці. Документальність у театрі існувала від початку його створення, а всі театральні спроби доторкнутися до реальності глядача через театр здійснювалися за законами документального театру.

Слід зауважити на тому, що нині не існує конкретного визначення сучасний документальний театр». На це вплинуло і невеликий проміжок часу його існування, і відсутність спрямованих на цю тему досліджень, але всі

визначення, запропоновані театрознавцями, мистецтвознавцями, театральними критиками, режисерами і драматургами, містять подібні ознаки і доповнюють один одного [1, 3, 5, 6, 8]. Отже, все вище сказане дозволяє зробити наступний висновок, що сучасний документальний театр – це театральні експериментальні спроби, основані на документах, зафіксованих засобами художнього монтажу; мають усталену соціально-особистісну позицію, вивчають теми, що реально відображають сучасне життя та соціальні проблеми, написані «живою» мовою, яка копіює або збігається з реальною мовою існування обраних для мистецького опису тематичних людських обставин.

Елементи документального театру виникали в театральній практиці впродовж усього часу її існування. Головними показниками причин виникнення таких елементів були: соціальна невдоволеність існуючим державно-політичним устроєм, необхідність оновлення театральної мови спілкування з глядачем, фіксація найважливіших і суттєвих подій сучасності, спроби створення іншої реальності існування театру, актора або драматичного твору, виявлення інтересу до певного «кордону» психологічного стану людини на сцені, звільнення від великої форми до мінімалізму у мистецтві, пошук органічного акторського виконання, режисерські експерименти зі встановленням контакту з публікою тощо.

Однією з ключових категорій у документальній арт-практиці є категорія «експерименту». Мета експериментального театру полягає у трансформації поглядів глядачів, що перебувають під впливом тих або інших стереотипів, змусивши їх задавати запитання собі, намагаючись викликати у них нові почуття, емоції та враження при ознайомленні з незвичайними текстами та їх сценічним втіленням. Глядачі перебувають в центрі експерименту, в результаті якого змінюється її ставлення до творів мистецтва, причому слід наголосити на тому, що для експериментального театру важливий сам процес переосмислення й осмислення глядачем усього дійства, а не виявлення ним окремих результатів впливу.

Сучасний документальний театр характеризується за наступними ознаками: головна мета — пошук нової форми спілкування із сучасним глядачем; відмінність від класичного театру — створення текстів, які базуються на реальному житті і мають мовні характеристики певних соціальних субкультурних груп; соціальна спрямованість і показ політично-суспільних тем; новаторство у відкритті для театру тем, що раніше не розглядалися; зв'язок з класичною драматургією у процесі використання текстів сучасної «Нової драми» як головного джерела створення документальної вистави; матеріалами для документальної вистави є зафіксовані документи існування тієї чи іншої події або дійства: листи, аудіо записи, відео записи, документи, інтерв'ю, історичні хроніки тощо; типи героїв не схожі на основну масу населення, це персонажі, які поєднані між собою соціальним станом, хворобою, способом існування, особливостями поведінки та ін.; особливістю акторського виконання є органічність поведінки, розуміння

героя і його реальності, вміння існувати на сцені в трьох суттєво-дієвих станах: Людина-роль, Людина-автор, Людина-актор; особливості методологічного підходу до створення документальної вистави що полягає у розвитку специфічного методу створення автентичного тексту за технологією — вербатім.

Вербатім — це новий напрям у театральному мистецтві, точніше, в мистецтві написання п'єс і подальшої їх сценічної реалізації. Типологічно цей жанр відповідає літературі нон-фікшн. Вистави театру вербатім повністю складаються з реальних монологів або діалогів звичайних людей, що виконують актори. Документальна драма в останні роки перетворилася на один з найважливіших напрямів в сучасній драматургії. Робота актора з використанням техніки реальної глибокої імпровізації — лайф-гейм.

Слід підкреслити що документальний театр потребує глибоких роздумів і розумової активності глядачів. Ця арт-практика дозволила об'єднати молодих виконавців, авторів, режисерів і активну аудиторію глядачів, яка виявляє інтерес до інноваційної театральної практики, до експериментування в сфері режисури, акторської майстерності та драматургії. Результатом такої експериментальної роботи є виникнення фестивалів, конкурсів, об'єднань і театрів, які вивчають сучасну драматургію, здійснюють постановки вистав з елементами документального театру, створюють вистави великого формату. Подібна практика в Україні викликала інтерес західноєвропейських театральних діячів, про що свідчить кількість майстер-класів, яка зросла за останні роки в десятки разів.

В Україні розвиток документального театру як арт-практики набув унікальних і неповторних характеристик, що відрізняє цей напрям від документального театру Америки, Західної Європи і Росії. Сучасні українські драматурги, розуміючи нагальну необхідність відновлення театральної мови й форми звернення до глядача, створюють не просто драматургічні тексти, а заготовки, практично режисерські екземпляри сценаріїв майбутніх експериментальних постановок. Саме тому режисери, маючи справу із текстами «Нової драми», намагаються якнайточніше передати авторську думку, щоб розкрити сутнісні проблеми тексту через індивідуальність актора, дійсність передачі, особливості практично відсутнього оформлення [8, с. 2-5].

Це свідчить про жвавий інтерес до слова і до змісту, а не до форми театального продукту. Особливо слід сказати про те, що у документальному театрі склалась ситуація коли автор стає режисером власної п'єси. Режисери документальних вистав стають не тільки авторами, але й акторами вистав, оскільки цього потребує техніка вербатім, яку необхідно відчувати зі всіх можливих сторін. Завдяки таким експериментам у документальному театрі виникає нова фігура — «драматург - режисер» [7]. Все вище сказане дає підстави розглядати документальний театр не стільки як естетичну позицію (точку зору), а як об'єднання творчих особистостей.

Документальний театр потребує від режисера вміння гостро відчувати світ, розуміти його закони, намагатися жити за цими законами, щоб викликати

в актора бажання бути на сцені і відвертим органічним. Але щоб створити необхідні для цього умови, необхідно мати невичерпно багатий внутрішній світ, що дуже нелегко виховати в собі в наш час. Деякі ситуації, які описує сучасна «Нова драма» для документальної арт-практики, мають певну брутальну спрямованість та екстремальність. Саме тому репетиції у документальному театрі проводяться нестандартно: в умовах свого особистого конфлікту, щоб викликати співзвучність з конфліктом соціальним. Практично завжди документальні постановки мають успіх на малій сцені, де глядач знаходиться поряд з актором, що потребує уміння бути органічним і свідомо контактувати з глядачем. Психіка сучасного актора ускладнюється через «інформатизацію» життя. «Карнавальність і театральність суспільно-політичного середовища» стирає розбіжності між глядачем та актором, що є також співзвучним документальному театру в практиці залучення глядача в дію.

Складність існування українського документального театру спричинена відсутністю людей, здатних віддавати свою енергію на загальні мистецькі потреби та відповідної державної культурної політики. Практично немає грантів, міжнародних фестивалів, сучасного інституту театрального продюсерства, відкритих площадок, інформаційного центру, системи підтримки талановитої молоді, серйозної театральної критики [8, с. 7-9]. Існують окремі імена, які, на жаль, відомі більше за межами України. Г. Яблонська, Д. Салізмзянов, М. Курочкін, Н. Ворожбит. Проте ці драматурги в Україні мають лише декілька повноцінних постановок. Практично всі спроби української документальної арт-практики відбуваються не на території України.

Сучасне українське театральне мистецтво існує на периферії соціуму. Воно живе паралельно суспільству, не вступаючи з ним у діалог. В Україні мало п'єс «Нової драми», які прирівнюються до соціально активної західноєвропейської драматургії, принаймні на сцені вони трапляються нечасто. Українській театр не ризикує працювати з новою драматургією, обґрунтовуючи це ще й інтересами публіки. Але сучасна арт-практика «Нова драма», документальний театр починають проникати на мистецьку територію України.

Підсумовуючи все вище сказане, необхідно відзначити, що перші сучасні експерименти, які мали ознаки документальних вистав, на жаль, не були зафіксовані і проаналізовані як окреме явище сучасного театрального мистецтва. Саме тому документальний театр не набув статусу «новонародженого експерименту», хоча існує певна зафіксована дата створення арт-практики «сучасний театр документальної драми»: Проте, слід зазначити, що документальний театр як окремий метод створення тексту та його режисерського втілення в сучасній арт-практиці існує і потребує детального дослідження.

Нова драматургія і документальний театр – це унікальна творча лабораторія, що проводить дослідження і в літературному жанрі, театральних

режисерських пошуках та процесах, які відбуваються в суспільстві і в мистецтві. Дослідження особливостей розвитку документального театру як сучасної арт-практики уможливають доповнення курсу лекцій з історії сучасного мистецтва та культурології в профільних ВНЗ, що суттєво допоможе студентам розуміти й аналізувати тенденції розвитку сучасного українського театрального мистецтва та дозволять внести в навчальний процес викладання та таких фахових дисциплін як «Сценарна майстерність», «Режисура та акторська майстерність» цікаві теми для вивчення, дослідження та опанування.

Перспективи щодо подальшого дослідження даної проблеми визначаються необхідністю вивчення термінології, специфіки та особливостей режисури та акторської гри в обраній арт-практиці, оскільки нині в культурологічній науці не існує спеціального цілісного наукового дослідження, присвяченого проблемам особливостей документального театру та його методів на Україні. Документальний театр як арт-практика – це окремий напрям, вартий уваги дослідників та окремої сторінки в практиці сучасного театрального мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Болотян, И. М. Дос как способ идентификации [Текст] / И. М. Болотян // Искусство кино. – 2008. – № 3. – С. 81-84.
2. Гремина, Е. А. Работаем с «информационными донорами» [Текст] / Е.А.Гремина // Культура. – 2002. – 20-26 июня. – С. 12-17.
3. Давыдова, М. Конец театральной эпохи [Текст] / М. Давыдова. – М.: ОГИ, 2005. – 384 с. : ил.
4. Зорич, Д. Что такое «спектакль в технике verbatim»? Перипетии документального театра [Текст] / Д. Зорич // Культура, искусство, история. – 2008. – № 2/4. – С. 11-16.
5. Липовецкий, М. Н. Театр насилия в обществе спектакля: философские фарсы Владимира и Олега Пресняковых [Текст] / М. Н. Липовецкий // НЛЮ. – 2005. – № 73. – С. 244-276.
6. Малинина, К. Soundrama – звук как способ существования [Текст] / К. Малинина // Нове мистецтво. – 2007. – № 4. – С. 32-33.
7. Судьба украинского автора в украинском театре. 26 окт. 2008 г. [аудиозапись]: дискуссия / вед. дискус. Н. Ворожбит. – Личный архив автора.
8. Чепалов, А. И. Все мы персонажи в поисках автора. «Театр» на фронтах борьбы с гламуром [Текст] / А. И. Чепалов // Зеркало недели. – 2007. – № 2 – С. 17.